

XIX.

Budavári, 2005. augusztus 20.

MEGTARTOM, AMIT FOGADTAM?

'52 nyarán fejeztem be azt a hajtást, mely azzal indult, hogy találkoztam Kolakoviccsal – '45 februárjában. Ez hét és fél év. Követte közel nyolc és fél esztendő, melyre meg a börtön nyomta rá bélyegét.

Azzal utaztam haza Debrecenbe '52 augusztusának utolsó napjaiban, hogy pedagógus-állást vállalok valamelyik faluban a vármegyénél, mert abszurdnak éreztem szituációm: a dolgozók evilági országában élve – már jó féleve nem volt munkaviszonyom: '51 novemberével hivatalosan is megszüntem egyetemi lelkész lenni Debrecenben, s nem kaptam többé az egyházmegyének folyósított állami kongruát, amit Rákosi adott az egyházi birtokok államosítása fejében.

– Az lett volna még szép, ha magát beengedjük iskoláinkba – mondta erről a szándékomról pár héttel később a Fő-utcában *őrnagyom*.

Most nyolc és fél év után lett végre van munkaviszonyom – ha nem is egyetemi lelkészi vagy piarista tanári. S e már meglevőnek birtokában hívom fel telefonon az Állami Egyházügyi Hivatalt. Nem emlékszem, hogy kivel beszéltem, talán azért nem, mert semmit sem mondott a neve. Ennyit közöltem azzal, aki felvette a telefont:

– Tudom, hogy ma Magyarországon Önöknél kell jelentkeznem, ha papként akarok működni, hát ezt most megteszem: jelentkezem.

Nagyon udvarias és barátságos, szinte örvendező – bejöttem végre, önszántamból utcájukba, megtanultam a rendet, melyet már ők csinálnak – volt a fogadtatás. Azt hiszem, nagyon pontosan emlékszem a válaszra:

– Nézze főtisztelendő úr, azt megértheti, hogy ezek után az ifjúságot nem bízhatjuk magára, de jelentkezzenek egyházmegyei elöljárójánál, Hamvas püspök úrnál, s neki mondja el, amit akar.

Ez magyarul annyit jelentett, hogy szó sem lehet arról, hogy piaristaként taníthassak két iskolánk valamelyikében, de az egyházmegyei szolgálat nincs kizárva. Hiába laktam Mátyásföldön, a váci egyházmegye, s éltem valaha piaristaként a kassai (Sátoraljaújhely), majd a győri (Tata) egyházmegye területén, az AEH utolsó egyházi állomáshelyem (Debrecen) alapján könyvelt el. Debrecen pedig már '51-ben beolvasztotta az állam a csanádi egyházmegyébe, melynek püspöke ekkor, '61-ben – Hamvas Endre volt. Levélben kerestem meg a püspököt hivatkozva arra, amit az AEH mondott. Válaszában a püspök megjelölte a napot és az órát, amikor fogad a pesti Központi Szemináriumban, ottani szállásán. Találkozásunk pontos történetét mondom most el.

Adott időpontban kopogtatok ajtaján. Bemegyek s köszönök:

– Laudetur Jesus Christus!

– Amen. Maga börtönben is volt?

– Igen.

– Majd írok magának.

– Laudetur Jesus Christus!

És mehetek ki a szobájából. A püspök idős pap bácsi. Tíz évvel ezelőtt még Ilus alig tudta lebeszélni, hogy felmásszon a szegedi dóm toronyszobájába, hogy meghallgassa egyik lelkigyakorlatomat, melyet a csanádi egyházmegye fiatal parasztasszonyai (a KALÁSZ

vezetői) számára tartottam. Most meg ennyire nem érdekli a püspököt, hogy mit csinált ez a jóember az elmúlt tíz év alatt? Más a helyzet. Érdekelhetné őt, de e jelenet koreográfiája a lehallgató készüléknek szól. 1961-ben így kellett beszélnie egy püspöknek egy börtönt járt pappal, s egy püspöki lakosztályon, mely üzembiztosan fel van szerelve lehallgató készülékkel. Ennek következtében zárja a püspök rövidre az ügyet. Az AEH lehallgatja a találkozás lefolyását, és nincs, amiért szemrehányást kell elszenvednie a püspöknek. Hamvas részéről a folytatás ennek megfelelő, mert hozzám intézendő levelére a csanádi ávós, a „bajszos püspök” nyomja majd rá a pecsétet. Három hét múlva kapom is a levelet a püspöktől:

– Nem kívánom egyházmegyémben alkalmazni.

Érted ezt kedves olvasóm? Mert én igen. Az AEH nagyon udvarias velem szemben, de nem a püspökökkel. *Gyalázatosan bántak velünk* – vallja meg majd halála előtt Cserhádi, a pécsi püspök és a püspökkar titkára, ha nem kedvük szerint jártak el hivatalukban. És akkor is, ha kedvük szerint jártak el: azt teszi velük, amit akar. Így van ez. Ateista diktatúrában a papoknak két lehetőségük van. Az egyik: Jézus Krisztus keresztje, igája, amelyik jó és hasznos iga. A másik egy számomra elviselhetetlen iga, mert megalázottnak és csirkefogónak is érezné magát a magamfajta – az AEH igáját hurcolva. De ízlések és pofonok különbözők... Tudomásul veszem az *engedelmeskedők* szituációját, s emlékezem Jámbor Árpád szavaira:

– Megnézheti majd Bulányi mester, hogy mit csinálunk mi húsz év alatt a maga *anyaszentegyházából*.

Szavainak elhangzása óta csak nyolc év telt el, de már ekkor is nézhetem... Egyébként csak három hónapot töltök el a Szolidaritásban. Nem tudtam megtanulni a gépi kötés tudományát, átraktak a raktárba – havi 1 000 Ft-ra szállítva le a fizetésem. Teljesen érthetően, de számomra elfogadhatatlanul. Ezért áprilisban már a Jászberény úti ócskavas telepen jelentkezem, mert azt hallottam, hogy itt akárkit felvesznek. Így is van. A személyzetis ezzel vesz fel:

– Tudjuk a múltját, de itt nyugodtan dolgozhat...

Közel van számomra a Jászberényi út. A Nagy Lajos király (diákkoromban: *Hajcsár út*, melyen a vágómarhát terelték a vágóhídra) útnál leszálok a Hévről, s a villamossal megyek még két megállót. Három műszakban dolgozik a telep. Egyik héten délután félháromkor már otthon vagyok, a következőn este féltizenegykor, s a harmadikon meg reggel félhétkor. Ezt a harmadikat, az éjszakai műszakot kedvelem a legkevésbé, mert nem megy a nappali alvás: tizenegykor már felkelek, de utána kába vagyok. Mégis jobb, mint a Szolidaritás, mert szabad levegőn vagyok, fizikai munkát végzek, és kevésbé fáj a fejem. Persze, amikor három hetenként, vasárnap hajnalban fejezem be az éjszakai műszakot, s nem mehetek haza aludni, mert megyek az óbudai temető kápolnába, akkor egy kicsit nehéz. Ilyenkor kóválygok mise, prédikáció, gyóntatás és a plébániai ebéd alatt, s alig várom, hogy kora délutánra hazaérjek.

Egyik plébániai ebéd végén Mécs Laci bácsi, mielőtt felmenne szobájába, a papok füle hallatára utánam szól:

– Gyurka, azt akarom kérdezni tőled, hogy van-e intenciód.

Mire odaérünk egymáshoz, a papok már felmentek, s Laci bácsi halkán mondja, a börtönviselt a börtönviseltnek, akik kevés szóból is értik egymást:

– Te, ebéd alatt egy szót se, senki előtt...

Tisztában van vele, hogy a plébánosnak jelentenie kell azt, amit az ebéden és nem az ebéden hall. S talán nemcsak a plébános az, aki majd jelent. Diktatúrát így kell csinálni. S ha az egyház el akarja kerülni az üldöztetést, akkor a papoknak *átlátszóknak* kell lenniük. Átlátszóknak? Nem. Csak szerepjátszóknak. Azt a szerepet játsszák, amelyet a diktatúra kíván tőlük. Aki nem játssza, mint Mécs László, örüljön, hogy megtűrik egy békepapnak a plébániáján, szobája rejtekén. De bizalmas szót csak annak mondhat, akiről biztosan tudja,

hogy nincs beépítve. De ezt nagyon-nagyon kevesekről lehet tudni. Mécs László feltételezte rólam...

Több pappal találkoztam a Gyűjtőben, akik tíz évet kaptak államtitok megsértéséért. Beszervezték őket azzal, hogy amit aláírtak (a beszerzésüket), az államtitok, aminek megszegéséért, elmondásáért tíz év a büntethetőség felső határa. Lelkük terhén könnyítendő, megvallják ezt egyik paptársuknak. De az is be van szervezve, s nem mer kockáztatni. Biztonság okából tehát jelenti értesülését. Kapja érte társa a tíz évet. Megsértette az államnak azt a titkát, hogy beszervezték őt. Úgy kell diktatúrát csinálni, hogy ne merj egy bizalmas szót váltani senkivel. Az igaz és ezért félreállított, valamikori szemináriumi rektor, Erdős Matyi bácsi meséli nekem a 80-as években Lékairól. Matyi bácsi akkor egyházmegyei könyvtáros és együttebédél, vacsorál vele naponként az esztergomi érseki palotában:

– Amit mond évés közben, akárha a *Szabad népből* is olvashatnád.

Rettenetes árat kellett fizetnie annak, aki megegyezett velük. Elviselhetetlent. S mégis ezt választották. Miért? Mert el akarták kerülni a Krisztus keresztyét.

Mesélik, hogy a II. Vatikáni Zsinaton a folyosói beszélgetések során alakul ki az a vélemény, hogy jobb, ha vannak a szovjet-zónában püspökök, mintha nincsenek. Nem tudták, hogy mi ennek az ára? Tudniok kellett! Konstantin óta egyfolytában. Ha mégis ezt választották, ebből számomra az következik, hogy az egyházi vezetés nem akar *akolulológiát*. Mi ez? Matyi (Máté Tóth András) találta ki bécsi magántanári értekezésében ezt a szót a Bokorra, s teológiájára. Az *akolouthin* görög ige, és annyit jelent, mint „követni”. 90 ízben kerül elő ez a szó az Újszövetségben, s az evangéliumokra ebből 78 esik: a jézusi szókincs jellemző darabja. Lehet ügyeskedni, s ebből is lehet kereszténységet csinálni, de csak névben lesz köze ennek a kereszténységnek Jézushoz. Jézust csak megalázni lehet, betörni nem. Ebben kell követni őt. Emiatt az akolulológia miatt lesz a *Bokor* egyházunkban közbotránnyá.

Mit vergődtem kispap koromban a szenttélevés útjával! Hogy sajnos csak piarista tudok lenni, s nem tudok elmenni karthauzinak, ahol egy szót sem szólhatok, csak imádkozhatom... Azaz nem tudom önként és sajátmagamat felfeszíteni a keresztre. Azt nem tudom, amit Jézus sem tudott. Ezt a lombik-keresztet nem tudtam vállalni. Az elmúlt évtized következtében már világosan látok: nem hallgatásra és adorálásra teremtett meg minket az Isten. Hanem arra, hogy szeressünk és tegyük a dolgunk, ahogy Jézus tette. Kövessük őt, s lesz, ami lesz. Akolulológiára! Majd harmad napon feltámad, felmegy a mennybe, s ott ül az Atya jobbján.

Végre megérttem: nem nehéz követni őt. Boldog örömmel tettem. Meg is vigasztalt érte. Sírtam a Fő utcán, *áldozhattam* a Kisfogházban, szabadultam Vácról, aztán meg Nosztráról. Már 45 éven keresztül egyfolytában boldog vagyok, s a végső találkozáskor – ezt csak hiszem és nem tudom –, akkor sem fogok csalódní. Azaz a szenttélevés útja abban áll, hogy megpróbálok becsületesen élni. Tenni azt, amit a szívem diktál, s ahogy tudom. Csak jó kisfiúnak meg jó kislánynak kell lennünk. Falra mászni sem kell. Ezt nem Isten találta ki. Csak mi, emberek s az egyház. Falra mászni azért, hogy aki becsületes és próbálja a mancikátlan életet, ennek a gyötrő hiánynak következtében keresse az Istent – abszurd gondolat. Pótcselekvés! A valóságos, a hatalom által ácsolt kereszt helyett, melyen Jézus függött, magamat keresztre feszíteni! Méltatlan dolog ez! Istent nem pótcselekvésként kell szeretni, hanem teljes szívünkből és minden erőnkéből. S nem a természet ellenére.

A Jászberényi úton lemezt préseltünk, és sokszor megsebeztek a bádoglemezek. Elgémberedett az ujjunk, mert nyomni kellett a kezükben levő elektromos vezérlőt, amivel irányítottuk a préselt bálákat és a préselendő lemez-anyagot. Vagy behordtuk a kokilla vasat a törőtorony alá, lezártuk az ajtót, s ráengedtük a pármázsás vasgolyót a torony tetejéből, hogy összetörje a vasat. Azután meg kihordtuk a tört darabokat, s a vagonba raktuk: menjen a kohóba. Máskor meg csak megraktunk vassal egy vagont. Nem tudom már, hogy napi hány, de nagyon sok tonna anyagot kellett megemelnünk ahhoz, hogy *meglegyen a pénzünk*. Ez minden hónapban egy kicsivel több vagy kevesebb volt, mint 1 500 Ft.

Próbáltam barátkozgatni is társaimmal, főleg a fiatalabbakkal. Nem tudtam velük Jézusról beszélni. Megmaradt bennem egyikük keserű szava:

– Mert az ember el sem verhet egy éjszaka egy rongyot!

A *rongy* – ezer forintot jelentett. Minden proli gróf a szívében, ha szocializmusban élünk is. Átellenben volt a *Kőbányai* sörözője. Munka után átmentem velük egy pofa sörre, össze is tegeződtem velük. A korombeli öregebb szakik furcsán néztek rájuk, amikor hallják, hogy a fiatalok visszategeznek. Az ember tegezi a gyereke-korúakat meg az asszonyt, de azok nem tegeznek vissza – itt még él a patriarkális társadalom *törvénye*.

Megkeresett egy fiatal férfi. Vagy tizenöt éve ministrált nekem Mátyásföldön. Dolgozott a Tempó vállalatnál, szállító munkás volt ott. Szeretettel ajánlotta nekem:

– Menj oda, az nagyon jó munka, és jó a fizetés is – s most van felvétel!

Elmentem. Az Astoriával átellenben, a Kossuth Lajos utca sarkán volt az irodájuk, az emeleten. Egy nagy terembe kerültem, melyben egy sereg nő dolgozott az íróasztaloknál. A személyzetishez kerülök, az is nő. Mondom neki, hogy azt hallottam, hogy van felvétel. Kikérdezi tőlem az adataimat. Kérdi, hogy nős vagyok-e. Mondom, hogy nem. Aztán azt, hogy van-e gyerekem. Erre én:

– Mondtam, hogy nőtlen vagyok.

– Ember, attól még lehet gyereke!

Erre nem gondoltam. Aztán kérdez tovább.

– Korábbi munkaviszonyai?

Fény derül múltamra. Hallgatja, hallgatja, s a végén ezt mondja:

– Jelenleg betöltötték már a szabad helyeket. Próbáljam meg majd máskor.

Ebben a pillanatban feláll íróasztalától, s közeledik hozzám egy korombeli, nagyon mutatós zsidó nő:

– Szervusz, az Österreicher Irén vagyok.

Én meg meglepetve és örömmel:

– Megismertél engem?

– Dehogy ismertelek meg, csak hallottam a neved, s elkezdtem figyelni, s megállapítottam, hogy Te vagy az a Bulányi, akivel gyerekkoromban együtt játszottam a Ferenc-téren.

Tizenkét éves koromig naponként együttjátszottam ott vele, amíg ki nem költözködtünk Mátyásföldre. Kérdéseimre gyorsan elmondja családja történetét: ki él apjából, anyjából, két bátyjából, s én is elmondom, hogy Pubika kivételével mindenki él közülünk, s az öt mellé még született két testvérem.

– És mért vagy most itt?

– Tróger akarok lenni nálatok.

A személyzetis csak néz. Irén is őrá:

– Irénke, ha te akarod, menj be a főnöknőhöz.

Irénke bemegy, három perc múlva kijön, s fel vagyok véve. Hurrá, tróger lehetek a Tempónál! Másnap reggel 6,30-ra menjek a Wesselényi utcai telepre.

Öt percre van a Rókus kápolnától. Van már hétköznapi templomi miséző lehetőségem, ha egy mellékoltárnál is. A Wesselényi utcában egy tőlem fiatalabb, jó kedvű szőke nő a telepvezető. Ő oszt be munkára, munka után neki adom le a menetlevelet. Amikor majd harminc esztendő múltán megtudja az újságokból, hogy ki vagyok, már nyugdíjban van, leveleivel időről-időre felkeres: beszámol társaimról, akikről tud, s emlékezik a régi szép napokra.

Jelentkezésem napján a pár percnnyire fekvő Kazinczy utcába küld dolgozni az *Apró fém tömegcikk* vállalathoz, vagy nem tudom micsodához. Egy zsidó a főnök. Átküld napközben a Holló utcai részlegükbe. Ott is zsidó a főnök. Maszek zsidó kiskereskedők-iparosok álltak össze államosítás idején, s csináltak egy szocialista üzemet. Időnként szállítunk, akkor

felteszem a nagykosarakat tele aprófém-tömegcikkkel a bérelt kisteherautó platójára, s melléje fekszem, és süttetem magam a nyári, majd őszi nappal. A Holló utcaiak megszeretnek. Az öreg zsidó mindenkit tegez: nőket, férfiakat, engem is. Senki sem tegezi vissza, én sem. Jóságos nagypapa. Egyetlen baját is megvallja nekünk: Nem tud már... :

– Az elmúlt éjszaka felállt végre..., de csak vizelnem kellett.

Egy fiatalabb férfi és két nő alkotja még a részleget. Ülve bütyköljük az aprófémen azt, amit kell. Beszélgetünk, s fény derül múltamra. Az egyik nő Budakeszin lakik. Mindent mesél, s azt is, hogy a lányának az általános iskolában van egy nagyszerű tanárnője: Antal Xéniának hívják, a férje pedig orvos a helybeli tudószanatóriumban. Mondom:

– Egykori debreceni egyetemistáim, és nagy szeretettel küldöm üdvözlétemet nekik.

Talán le is írtam Ottóéknak e szavakat. Pár nap múlva az asszony egy nagy bonbonos csomaggal érkezik munkába:

– Xéni küldi nekem.

– Nem fogadom el. Nem lehet leírni engem bonbonnal. Biztosan érzi ezt Ottó is, akinek külön liturgiát rendeztem a Szent Anna-templom emeleti oratóriumában, amikor doktorrá avatták. Letettem ugyan a fogadalmat arra, hogy nem csinállok többé közösséget, de – tudattalanul ugyan, a lelkem mélyén – már gyűjtöm újra a népem.

Öt hónap múlva a telepvezető nem küld ki munkára, mert a központ leszólt neki telefonon, hogy küldjön fel a Kossuth Lajos utcai irodára. Rosszat sejtek, de nem tudom, mi lehet az. A személyzetis fogad:

– Én, mint pap biztosan megértem, hogy ő, mint kommunista, végrehajtja, amit a Párt rábíz: letelt a próbaidőm, s a szövetkezeti törvények szerint öt hónap után tagosítani kellenék a Tempónál engem, de a szövetkezeti törvény előírja, hogy büntetett előélettel nem lehet senki sem szövetkezeti tag.

– Kiszédülök az utcára. Most mit csináljak? Beugrik egy név: Kisházi Ödön. Szocdemes volt, nem akarta a két munkáspárt egyesülését '47-ben, s ennek folytán valamikor nagy sakkcsatákat vívhatok vele a Gyűjtőben, s most Kisházi – megtérve és akarván immár az egyesülést – a munkaügyi miniszter. Fel a minisztériumba. A miniszter ugyan nem, de egy nagyon csinos titkárnő fogad. Mondom a mondókám:

– Ha két diplomával, hat nyelvvvel tróger sem lehetek hazámban, akkor nem tudom, hogy mit csináljak... Vigyenek vissza a börtönbe, mint közveszélyes munkakerülőt?

A nő megnyugtat: ő azonnal jelenti a dolgot a miniszternek úrnak, s az majd intézkedik. De én nem várhatok csak úgy a miniszteri intézkedésre. Itt az ideje, hogy 43 éves koromra már valami szakma is legyen a kezemben. Nem tudom, hogy ki protezsál be az angyalföldi csavargárba, de pár nap múlva megismerkedem ott egy szakma rejtjelmeivel. Fiatal férfi keze alá kerülök. Megmutatja, hogy mit kell csinálnom. Ezt gyakoroljam. Gyakorlom, s beletörök valamit a gépbe, amin gyakorlok. Nagynehezen kiveszi, amit beletörtem, s nagyon barátságos hangon közli, hogy öt inas korában az ilyenért a mestere felpofozta. Tehát vigyázzak jobban!

Megtudja, hogy katolikus pap vagyok, s az egyik nap tiltott irodalmat hoz nekem – hét kötetben. '45 előtti irodalmat, most tiltottat, s azzal, hogy nagyon vigyázzak rá. Spiritiszta irodalom. Jó sokat olvasok belőlük. Megállapítom, hogy az első keresztény századok *gnóziisa* van benne: olyan tudás, amely hitet követel, de semmiképpen sem ért fel a keresztény tanítással; azzal, amit őseink és én is a dogmatikából tanultunk. Történelmileg már a negyedik században, Ágoston idején elbukott. Majd harminc évvel később találkozom e fiatal férfival, aki már akkor öreg ember. Akkor, amikor a Szellemi Búvárok Egyesületében egy nő, tanítasomat hallgatva Jézusról, meghív egy Szív utcai tornaterembe a maga ezóterikus csoportjába előadni, s ott ül a hallgatóságban egykori csavargári okítóm, aki azonosít. Úgy látszik, semmi sem marad nyom nélkül. Az első századok eretnek kereszténysége is él, és lelkesít valakiket. Minden, ami gondolat. Ez engem is vigasztalhat, amikor ma dőcög a Bokor. Két hétig tart csak a szakmatanulás. Táviratot kapok a Tempótól:

– Alkalmazása tárgyában szíveskedjék bejönni központi irodánkba!

A személyzetis fogad:

– A munkaügyi miniszter közölte velük, hogy a szövetkezeti törvény szerint tag ugyan nem lehetek szövetkezetükben, de alkalmazott az igen, így hát alkalmazhatnak próbaidőm után is. A tag meg az alkalmazott között csak annyi a különbség, hogy a szövetkezet évi osztalékából a tagnak egész rész jut, az alkalmazottnak pedig csak a fele. Egy havi fizetést azért a fele is kitett.

Irénye is hallja ezt, és nevetve mondja íróasztalánál, s jó hangosan:

– Ja, akinek hatalmas barátai vannak... Ha nem lesz állásunk, majd hozzád megyünk protekcióért.

A Wesselényi utcai telepről a Nefelejcs utcaiba kerülök. Még mindig '61-et írunk. Öt év után majd hűségjelvényt kapok, s csak '69 végén hagyom ott a telepet, amikor búcsút veszek Tempótól is... és máshonnan is.

Nagyon mozgalmas az életem. Még a Jászberényi utcai ócskavas telepen gyűröm az ipart, amikor elcsábítanak az óbudai temető kápolnából. Bartos Marci, a mátyásföldi plébános, a csábító:

– Gyurka, minek mész vasárnaponként olyan messzire? Gyere hozzánk! Prédikálni ugyan itt nem prédikálhatsz – Marci nem volt békepap, mint Nagy Miklós Óbudán –, de misézhetsz és gyóntathatsz. Békepapnál prédikálhatok is, nem-békepapnál ennél csak kevesebbet csinálhatok – ez Kádár idején a kereten kívüli papok lehetősége. Mindenképpen több, mint Rákosi idejében. Akkor legfeljebb a mellékoltárnál s magánosan misézhetett, aki bátor volt, mert Rákosi apánk azt mondta, hogyha ledolgozza valaki a nyolc órát, ott és úgy imádkozik, ahol és ahogy akar.

Már a Tempó dolgozója vagyok ekkor. Szép az élet. Minden kerek. Hétköznapokon ülve végzek műveleteket az aprófémeken, s vasárnaponként helyben szolgálhatom az Urat. Egyszer egy fiatal nő térdepel be Mátyásföldön a gyóntatószékembe. Két lélek ér akkor ott össze! Évtizedekkel később úgy számol be erről a találkozásról, hogy majd felgyulladt a szeretettől a gyóntatószék. Utána misézek. Mise után bejön a sekrestyébe egy hat év körüli kisfiúval. Köszön és bemutatkozik:

– A Trásy Gyuri felesége, Éva vagyok.

Éva anyánk után egy újabb Éva! Trásy Gyuri táncolta a Sallai Szép Katában a kardtáncot '46-ban – Debrecenben a Csokonai színházban a *Rendületlenül*-ben, amiért már akkor is elvihetett volna az ávó – az őrnagyom szerint. Gyuri Pestre kerül, s táncsoportot vezet – lányoknak. Mindegyikük majd megdöglik érte, csak Várkonyi Éva nem. Tehát ő kell Gyurinak. A végén elveszi felségül, még '53-ban. Bár Gyuri akkor már jó pár éve az ateistát játssza, s Évike buzgó katolikus, Miklós csoportjában is benne van. Éva szüleinek pedig nyaralójuk van Mátyásföldön a József utcában, két percre a templomtól. Külön regény tárgya lehetne közel félszázados barátságunk. Ma is tart... megfogyva bár, de törve nem! A minap ő szervezett nekünk a Bokorportán egy aranylakodalmas szentmisét, s pár nap múlva majd együttmisézünk egy *haza felé* készülő rákos testvérünk, Ildi betegágyánál..., akit Éva mutatott be nekem negyven éve. A hatodik Trásy gyereknek, Katinak, majd Ildivel együtt leszünk a keresztzülei. Ez az egyetlen keresztapaságom a Bokorban,

Isten egyenesen ír görbe vonalakon is – ahogy egy portugál közmondás tartja –, s ha Trásy Gyurival, egykori debreceni cserkészemmel befürödtem is: Gyuri '46-ban érettségizett. Utána egyszer együtt utazunk a vonaton Pest felé, s ő magyarázza nekem:

– A marxizmus is olyan, mint a kereszténység: mind a kettő azzal akar bepalizni minket, hogy legyünk csak jó gyerekek is, de ő túllát rajtuk...

De felségénél, Évánál nem fürödtem be. Pedig Gyurinak is vallásosak voltak a szülei, a piaristákhoz írtatták be, nagyszerű cserkész volt, örsvezető... Nem tudunk a gyerekeink helyett üdvözülni. Látom ezt testvéreimen is. Ugyanazt a nevelést kapták, mint én, s ők nem csináltak

Bokrot. Az unokákból egy meg ateistának is vallja magát, de éppen az ő gyereke lesz Bokortag szüleim dédunokái közül, a Zsombor. Ki érti ezt? Én igen: mindenki maga dönt az életéről, nem a szülei... Isten azért intézte úgy, hogy igent mondjak Marci csábítására, hogy ez a gyóntatószéki találkozás megtörténjék. Vagy ezt csak jámbor papok mondják? Nem akarom a kérdést eldönteni. Higgye mindenki azt, amit akar! Azt is, hogy Isten ilyen módon intézi ügyeinket. Véletlenek által! Van olyan, hogy véletlen? Vagy csak Gondviselés van? Kérdés kérdésre hág. Nem tudom eldönteni.

Bartos Marci meg, azt hiszem, csak azért csábított el, hogy a papjai nyári szabadságát meg tudja oldani, mert szeptemberben már egymás nyakára hágtunk, s érzem, hogy semmi szükség sincs rám. S ez a Marciéknak búcsút mondás dugatja össze a fejem Fekete Gabival, aki gondolkodott a dolgon, s megkérdezte tőlem, hogy mit szólnék Pécelhez, Halász atyához. Mondtam, hogy próbálja meg! Halász atya azt mondta Gabinak, hogy nagyon szívesen látja Bulányi atyát.

Ebből meg olyan barátság lesz, hogy Halász Bandi lesz életem abszolút barátjává. Olyan, amilyen még Miki sem volt. Mind a kettőt én temettem. Mikit, mint a Bokor egykori szinteszinte alapító tagját (ott van temetésén egykori csoporttagja, Mádl Ferenc is, a veszprémi piarista diák). Halász Bandi pedig, aki halálig hűséges tagja volt a Bokornak, és negyven esztendőn keresztül... egy hatalmas templomi, majd kultúrházi búcsúztatást kap a Bokortól – Bandi utolsó állomáshelyén, Szadán.

Új szakasz kezdődik az életemben '61 őszén – Pécellel. Vasárnap is kora hajnalban kelek, nyolcra ki kell érnem Pécelre. Nem volt ez egyszerű. Mátyásföldről a Rákosligeti busszal Keresztúrig. Onnan meg ugyancsak busszal, s még egy csabai átszállással, Pécelig. A 8-as misén gyóntattam, a 9-kor és 10-kor miséztem és prédikáltam, a 12-es misén ismét gyóntatok. Négy pap volt Pécelen. Bandin és rajtam kívül egy nyugdíjas és a káplán. 6, 7, 8, 9, 10 és 12 órakor voltak a misék. Négyen prédikáció is volt, s mindig ketten ültünk a gyóntatószékben. Utána ebéd, s végnélküli teológiai és pasztorációs beszélgetések a délután folyamán. Este Bandi kikísér a buszhoz.

Pörkölődtem-e mindeközben? Mi tagadás, igen, és folyton-folyvást. Édesanyám is észrevette egyik pörkölődésem. Beszélgetünk, ő varr, stoppol, és közben anélkül, hogy rám nézne, mondja:

– Mert tudod, ha egy pap megnősül, akkor jobb, hogyha meghal.

Ezért nem lett a pörkölődésekből nősülés? Nem ezért. Hanem azért, amiért nem disszidáltam '57-ben, hiába kértek rá szüleim. Nekem tartanom kellett egy zászlót. Mért kellett? Ez volt a sorsom. Belerokkantam volna, ha nem viszem. Inkább kínlódtam, és ha kellett..., mentem gyónni.

És közben gyűlt a pénzem. A Tempónál a menetlevelen behozott összeg 35 %-át kaptuk. Akivel nem volt baj, fél év múlva, megkapta a 40%-ot. Ha még mindig nem volt baj velem, megkapta a 45 %-ot. Egy év sem telt bele, s megkaptam a 45%-ot. Havi 200 órát kellett dolgozni. S lehetett összesen még 10 % túlórárt csinálni. A minimális órabér 15 Ft volt, s ha 150 kiló feletti tárgyakat mozgattunk, akkor 22 Ft, ha gépet szállítottunk, akkor 25 Ft volt az órabér. Megkapta hat és félhét között a menetlevelet a telepvezetőnőtől a brigádvezető. Átöltöztünk az öltözőnkben. Elindultunk, s megkerestük a menetlevélen szereplő vállalatot. Lejelentkezettünk a gondnoknál. Ha olyan helyre mentünk, ahol még nem ismertek bennünket, akkor elmondtuk a szövegünket:

– Tíz órát kérünk igazolni, a 22 Ft-os bércategóriában. Csak egy ember adhat ki nekünk munkát. Mi lesz a munkánk? (Felsorolta.) Ha elvégeztük, akkor hazamegyünk (akár már délben is).

Ha a gondnok okoskodott, akkor megmondta munka után a brigádvezető a telepvezetőnőnek:

– Elvtársnő, nem jó a hely, ennek ne adjon el máskor bennünket!

Tudták ezt a régi kuncaftok, és nem okoskodtak, csak írták a kívántat. Ennek az eredménye kiszámítható: 220 óra 22 Ft-jával, s ennek a 45%-a: 2,191 Ft Két hetenként kaptuk a fizetést, s az általában a *rongy* felett volt. Működött az alkalmi fordítói munka is, s ez is hozott valamit. Kaptam pénzt a vasárnapi kisegítésért is, és voltak intencióim is (ha valaki misét rendelt, fizetett valamit érte – külföldről kaptam, s az IKKA által). Az IKKA értesített, hogy hány dollár érkezett hozzájuk nevemre, s azt én elvásárolhattam: Kávét, kakaót, bort, inget meg még nem tudom micsodákat. Négy lábon álltam gazdaságilag. Az ötödik láb volt a legjelentősebb. Nem költöttem szinte semmire. Vittem hazulról a tízórait, szinte ingyen kaptuk az ebédet, ahol dolgoztunk, s anyukának odaadtam, amivel hozzá kellett járulnom a családi költségekhez. A család vette észre legelőször, hogy pénzem van, s igényelték a kölcsönöket tőlem. És adtam. Az egyik sógorom, Livia húgom férje, Sándor meg is jegyezte:

– A papoknak a bőrük alatt is pénz van. Csak most jött ki a börtönből, s már kölcsönözni tud.

Így állván a helyzet, egy év múlva elhatároztam, hogy albérletbe megyek. Miért? Nem volt jó otthon? Nem egészen. Bár külön szobám volt. Kettőt a szüleim laktak. Kettőt Kamilla és férje, Berkesi Laci. Az ötödikben laktam én, s szüleim két szobáján keresztül kellett elérnem azt. Ez volt a baj? Nem ez, hanem az, hogy nem éltem családi életet. Apám már 69. évében volt, főkönyvelő volt a paplangyárban, s mire hazaért, már csak erőt gyűjtött a másnapi nagyon korai felkeléshez. Én még korábban keltem, s amikor megérkeztem, húztam be a szobámba. Nem nekem mondta apám, de visszajutott hozzám.

– Ez a gyerek már nem is törődik a szüleivel!

Igaza volt? A maga szempontjából bizonyára, de én csak a 43. évemben voltam, s új életet kellett kezdenem: s az nem arról szólt, hogy majd szórakoztatom a szüleimet Nem jó az, ha nincsenek megelégedve velünk. (Nekem is mondják ezt manapság, amikor nem vagyok megelégedve Bokor-beli testvéreimmel, s nevelnek is: Nem jó, ha nincsenek velünk megelégedve! S nem tanulok belőle: tovább elégedetlenkedem velük.) A saját életemet éltem. Csak köszöntem, s húztam befelé a szobámba. Egyszer nem tudom honnan, de nagyon későn mentem haza. Anyám a második szobában alszik, s még ég a villany. Köszönök, ő pedig:

– Gyurikám úgy izgultam érted... Hogy nem vittek-e újból el? Miért nem telefonáltál legalább?...

Hallgatom, s amikor vége lett, csak ennyit mondtam:

– Anyukám, két eset lehetséges, vagy haza jövök, vagy nem. Jó éjszakát!

Később mondja majd édesanyám, hogy ez neki nagyon fájt, de aztán megnyugodott: nem kell izgulnia értem: az Istenből és Benne élt. Gond nélkül szentté avatnám, de egyházamnak erre nincs szeme. Csak azokra, akik felfeszítik magukat a celibátus keresztjére: papokra és apácákra... no meg a tömeggyilkos királyokra, mint a mustárgázos utolsó Habsburg királyra-császárra.

Életem korábbi szakaszából semmim sem maradt azon kívül, ami könyvet, at nem mindennap használtakat, a debreceni fiatalok kimentettek a rendházból, s lakásomat pedig nemzeti ajándékként magkapta egy ávós. A legértékesebb, a magamnál tartott könyveimet, mint neki használhatatlanokat, a *zsibogóra* vitte – mondták később debreceni tanítványaim, akik megvásárolták azokat. Így bútorom nem volt semmi, csak a rajtam levő ruhák meg egy reverenda, amit még '56-ban kaptam a rendháztól, ma is megvan még, szakadozott béléssel. Ez volt minden vagyonom 43 éves koromban. Apróhirdetést adtam fel az Új Emberben:

– Albérletet keres dolgozó katolikus pap.

Egyetlen választ kaptam. A Nagy Lajos király útról. Elmegyek megnézni. Megnyomom a csengőt, nyílik az ajtó:

– Atya, hát maga az?

Egy tőlem valamivel idősebb asszony fogad, három felnőtt gyereke van, Havasy Gyuszi népéhez, csoportjához tartoznak. Kisközösségbe. Hamar megalkuszunk, azaz hogy megadom a Meleg-mama által kért összeget a szobáért, amely a II. emeleten van, s a parkra néz. A szoba közvetlenül, az előszobából nyílik. Hét évet töltök majd itt el. Megyek a bútorboltba. A *Hangulat* típust választom. Heverő, szekrény, két könyvszekrény, dohányzóasztal, két fotó, két szék s külön egy művesebb, cseresznyefából készült íróasztal, meg két szőnyeg. Hazuról hozok egy kis kerek asztalt, s valamire, már nem emlékszem mire, teszem az írógépem. Ma is szolgálnak még, mindegyik darab, 45 év után is.

S mi volt ez a saját élet? Könyvek meg emberek. Mégis csak magyartanár is volnék, s 56 után valahogyan nekilendül a könyvkiadás. Veres Péter *Kelletlen leánya*, Vas István *Római rablása*, Kodolányi *Vízözönje*, Németh László *Újabb drámái*, Illyés Gyula *Kézfogásokja*, s egy másik kötete, s benne *Ditirambus a nőkhöz*, Sánta Ferenc, *Az ötödik pecséje* és *Az árulója*, és a kortárs Graham Green, meg Heinrich Böll minden regénye, melyek hogyan-hogyan nem, eredetiben jutnak el hozzám. Hasonlóképpen Dürrenmatt drámái is, amelyeket korszakos jelentőségűeknek gondolok. Mert a görög drámában az isteni végzet okozza a tragédiát, a keresztényben (Shakespeare, Moliere) a bűn, de Dürrenmatt specifikál: a pénz és a hatalom okozza a tragédiát. (Ezt pedzi Kodolányi *Vízözönje* és Sántha *Az árulója* is.) A *Világszínpad* köteteiben olvasom Silone *Egy jámbor keresztény kalandja*t, és Fritz Hochwälder *Szent kísérletét*. Eljut hozzám Hochhut *A helytartója*, és T. S. Eliot drámái, s köztük a *Gyilkosság a székesegyházban*. Falom Morris West angol regényeit, de a francia katolikus irodalom már ezekben az években néma marad számomra. Újraolvasom Claudel és Mauriac műveit, de Cesbron már kiesik a kezemből, ugyanakkor Martin du Gard *Jean Barois* c. regénye (Egy lélek története) már nem. Tíz év nagy kihagyás, s lehetőleg mindent be kell pótolnom. Minek? *Egy hang az égi madárban, hogy a fészket rakja késő nyárban...* Rettenetesen fiatalnak érzem magamat, ezért is pörkölődöm. Ha meglátok egy ifjú párt, ahogy tolják a gyerek kocsi, elszorul a szívem...

Töltekezni kell! De minek? A fene tudja, de kell. Fogadalom ide vagy oda, titkon készülök még egy újabb menetre. Ha nem készülnék, megnősülnék, vagy alkoholista lenne belőlem. És a teológia? XII. Pius még 1950-ben tarvágást csinál a teológiában a Humani generis kezdetű dekrétumával. Ezzel rátesz egy lapáttal X. (és *szent!*) Pius *Lamentabilis* enciklikájára, mellyel hazavágja a modernista teológusokat, s pappá szentelésünkör letesszük az antimodernista esküt. Az utolsó zsinat óta már nem kell ezt tennünk, de Loisy abbé, a modernisták őse, a szent és tudós marad kiközösítve! XII. Piusz a katedráról a könyvtárba küldi a századközép legnagyobb teológusait, Congart, Lubacot, Teilhard meg sírógörcsöt kap. Mindezeket azonban én nem ismerhetem, amikor kijövök a börtönből. Schütz Antalnál befejeződött számomra a teológia. Rahner csak tizenöt évvel öregebb nálam, s nem jut el hozzám tőle semmi, ami felajzana.

A Vigiliában Mihelics Víd értesít: az 50-es évek végén Latin-Amerikában bázisközösségek támadnak – akkor, amikor mi már megbűnhödtük érte a múltat s jövőt –, s egy Camillo Torres nevű katolikus pap elmegy harcolni a gerillák közé... Jézus nevében megy? XII. Piusz még beszünteti a francia munkáspapi mozgalmat, mert a papokat elvitte a marxizmus és az osztályharc (jöjjenek ide – gondolom –, itt csak az ávó vinné el őket, vagy beállhatnának békepapnak, mert van ám nemcsak dicsőséges marxi, de létező szocializmus is). Semmit sem tudok a II. Vatikáni Zsinat előkészületeiről, s nem tudom, hogy ez a Giuseppe Roncalli (XXIII. János – honnan a csudából és minek rángatta elő e lemondott pápa-nevet?), ez az elhízott vénség, akar még valamit csinálni XII. Piusz után az egyházal. Olvasok és olvasok, s nem tudom, hogy hamarosan mindez olaj lesz a tűzre. Mifélére? Nem tudom. Csak olvasok. Készülök, és készülök, de nem tudom mire, hiszen lettem a fogadalmat, hogy soha többet nem csinállok kisközösséget...

Másfelől pedig ott vannak az emberek, a régiek meg akárki újak, akiknek utána kell mennem. De minek, ha nem akarok közösséget csinálni velük? Csak azért, mert nekem a Jézusnak megnyerendő emberek a társadalom. Ők az én családom. Én csak ezekkel tartom érdemesnek beszélgetni. Csak ezekből vannak barátaim. Nekem ők a világ. Akikkel együtt harcoltam meg papságom első tíz évét. Azoknak nyúlok utána, akik nem záróznak el előlem, mint Xéni és Ottó, s nem bonbont küldenek, hanem engem akarnak. Kik voltak ők? Ez már egy másik ének. Nem tudom még, de valójában készítem a következő menetet, s arról álmodom, hogy még nem fejeződött be az életem, s lesz még egy második menetem is, *a második hullám...*, ahogy majd Jóska címez egy kötetet '89 után. Nem a hullám, hanem az elevenem... s erről fognak beszélni az elkövetkező fejezetek. S még egy idézet a Tengerihántásból: *Elég is volt ma regőlni...*